

ПОРЯДОК УКЛАДАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

О. А. Файєр,

кандидат юридичних наук, доцент

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Стаття присвячена проблемам укладання й виконання договору страхування професійної відповідальності. Автором визначений порядок укладання договору страхування професійної відповідальності, розглянуті особливості визначення страхових випадків за вказаним договором, умови виплати страхового відшкодування.

Ключові слова: договір, страхування професійної відповідальності, страховик, страхувальник, вигодонабувач, страховий випадок, страхове відшкодування.

ПОРЯДОК ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ИСПОЛНЕНИЯ ДОГОВОРА СТРАХОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Статья посвящена проблемам заключения и исполнения договора страхования профессиональной ответственности. Автором определён порядок заключения договора страхования профессиональной ответственности, рассмотрены особенности определения страховых случаев по указанному договору, условия выплаты страхового возмещения.

Ключевые слова: договор, страхование профессиональной ответственности, страховщик, страхователь, выгодоприобретатель, страховой случай, страховое возмещение.

PROFESSIONAL LIABILITY INSURANCE CONTRACT: ORDER OF CONCLUSION AND EXECUTION

This article deals with the problems of conclusion and execution of the professional liability insurance contract. The author defines the order of conclusion professional liability insurance contract, examines features of determination of the insurance events, conditions for payment of insurance compensation.

Key words: contract, professional liability insurance, insurer, insured, beneficiary, insurance event, insurance compensation.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій, показує, що питання щодо порядку укладання договору страхування професійної відповідальності, визначення страхових випадків та порядку виплати страхового відшкодування є актуальними, але розглянені недостатньо. Науковцями вивчаються істотні умови договору страхування загалом, однак коли мова йде про страхування професійної відповідальності, увага приділяється лише деяким аспектам цього виду страхування.

Питання щодо істотних умов, порядку укладання та виконання договору страхування професійної відповідальності висвітлювали в своїх роботах такі українські науковці, як: В. Д. Базилевич, Н. М. Внукова, О. Залетов, Р. А. Майданик, С. С. Осадець, Я. О. Чапічадзе та вчені інших країн: В. А. Белов, Н. А. Дєдова, І. Е. Шинкаренко, А. Худяков, Д. Бойвін. Вимагають наукового дослідження поставлені проблеми щодо порядку укладання договору страхування професійної відповідальності, визначення страхових випадків і порядку виплати страхового відшкодування за договором.

Метою цієї статті є визначення порядку укладання договору страхування професійної відповідальності, надання загальної характеристики страховому випадку за вказаним договором страхування й з'ясування порядку виплати страхового відшкодування.

Порядок укладання договору страхування професійної відповідальності підпорядковується як загальним нормам, які регулюють укладення ци-

вільно-правового договору, так і спеціальним вимогам, передбаченим страховим законодавством. Для укладання договору страхування страхувальник повинен подати страховику письмову заяву за формою, встановленою страховиком, або іншим чином заявити про свій намір укласти договір страхування. При укладанні договору страхування страховик має право запросити у страхувальника баланс або довідку про фінансовий стан, підтвержені аудитором (аудиторською фірмою), та інші документи, необхідні для оцінки страховиком страхового ризику (ст. 18 Закону України «Про страхування») [4]. Договір страхування професійної відповідальності укладається у простій письмовій формі, недодержання якої тягне за собою його нікчемність (ст. 981 ЦК України) [7]. Факт укладання договору страхування професійної відповідальності може посвідчуватися страховим свідоцтвом (полісом, сертифікатом), що є формою договору страхування.

У світовій практиці здійснення страхування, обов'язок страхувальника надати інформацію, яка має суттєве значення для визначення вірогідності настання страхового випадку, є безумовним перед укладенням договору страхування. Таким чином, реалізується принцип добровільного розкриття інформації при укладанні будь-якого договору страхування [12, с. 99 – 115; 2, с. 260]. Згідно зі ст. 989 ЦК України [7] та ст. 21 Закону України «Про страхування» [4], страхувальник зобов'язаний при укладанні договору страхування надати інформацію

страховику про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-яку зміну страхового ризику. Чинне законодавство зобов'язує страхувальника надати тільки ту інформацію, яка має суттєве значення для оцінки страховиком страхового ризику.

Для страховика дуже важливим є правильно оцінити ризик при укладенні договору страхування шляхом отримання додаткової інформації від потенційного страхувальника. У ст. 18 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» закріплена вимога для страхової компанії, перед укладанням договору страхування, проводити ідентифікацію клієнтів – фізичних та юридичних осіб шляхом заповнення анкет, внесення даних про особу в договір страхування або приєднанням до договору страхування копій документів, підтверджуючих особу страхувальника (для фізичних осіб – копії паспорту та ідентифікаційного номеру, для юридичних осіб – копії статуту, свідоцтва про реєстрацію юридичної особи, накази про призначення керівника та осіб, відповідальних за фінансово-господарську діяльність та інші) [5].

При оцінюванні ризиків та розробці умов договору страхування професійної відповідальності враховується вид професійної діяльності та її цілі. Наприклад, до осіб, які здійснюють професійну архітектурну, конструкторську або проектну діяльність, застосовують спеціальні вимоги, передбачені нормативно-правовими актами, які націлені на досягнення архітекторами та проектувальниками визначених результатів у своїй діяльності. Так, відповідно до законодавства країн Західної Європи та США, професійна відповідальність архітектора виділена в окремий вид страхування професійної відповідальності, а саме: страхування від помилок та упущень (Errors and Omissions Insurance) [9, с. 155]. При укладанні договору страхування професійної відповідальності для оцінки ризику страховику слід дізнатися відомості про попередні найменування потенційного страхувальника (чи були вони); чи мало місце злиття суб'єкта господарювання (суб'єкта підприємницької діяльності) з іншими компаніями; чи входить зазначений суб'єкт до асоціацій, що об'єднують фірми, які здійснюють визначений вид професійної діяльності; дані про засновників та партнерів; інформацію про кваліфікацію керівника та працівників потенційного страхувальника – особи, яка здійснює професійну діяльність (дипломи про вищу освіту, трудові книжки, штатний розклад); дані про філії та представництва в Україні та за кордоном; звітність про доходи та витрати за попередні роки; інформацію про попередніх страховиків, умови страхування, кількість та суми виплат страхових відшкодувань. Також, для визначення можливих страхових ризиків та виключення можливості надання потенційним страхувальником не-

правдивої інформації, страховик має право проводити перевірки наявності та строку дії ліцензій, свідоцтв та інших документів, які надають фізичним та юридичним особам право здійснювати заявлений вид професійної діяльності; надавати потенційним страхувальникам анкети для заповнення з визначенням питань щодо професійної діяльності особи; залучати експертів у випадках прийняття на страхування майнових інтересів, пов'язаних з професійною діяльністю лікарів, фармацевтів, архітекторів та інших осіб.

Дослідивши порядок укладання договору страхування професійної відповідальності, перейдемо до розгляду страхового випадку як істотної умови вказаного договору.

У літературі страховим випадком в договорі страхування професійної відповідальності визначають помилку, допущену страхувальником під час виконання професійних обов'язків, яка призвела до матеріальних збитків або втрати здоров'я, заподіяння тілесних пошкоджень чи смерті третіх осіб [1, с. 112]. На нашу думку, з урахуванням вимог страхового законодавства, страховим випадком за договором страхування професійної відповідальності є подія, передбачена договором страхування або законодавством, у результаті якої у страхувальника настає професійна відповідальність щодо відшкодування ним шкоди, завданої третій особі, внаслідок невиконання або неналежного виконання професійних обов'язків, і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхового відшкодування вигодонабувачу.

Часовий інтервал між страховим випадком (невиконання або неналежне виконання особою, яка здійснює професійну діяльність, професійних обов'язків), проявом завданої шкоди, настанням професійної відповідальності страхувальника, отриманням страхувальником претензій та позовів з боку клієнтів та / або третіх осіб обумовлює необхідність уніфікації визначення страхового випадку. Для цього умовами договору страхування професійної відповідальності слід передбачити додаткові обставини настання страхового випадку: настання страхового випадку лише в період дії договору страхування; документальне підтвердження обов'язку страхувальника відшкодувати шкоду потерпілій особі (висновки страховика, експертний висновок, судові рішення та ін.); пред'явлення претензій та позовів до страхувальника упродовж строку, встановленого в договорі між особою, яка здійснює професійну діяльність та третьою особою; настання страхової події на території дії договору страхування професійної відповідальності.

Вважаємо, що систематизація страхових випадків за договором страхування професійної відповідальності повинна бути гнучкою та варіативною, оскільки вимоги до професійної діяльності постійно змінюються, ускладнюються, доповнюються та деталізуються. Однак, в свою чергу, зазначаємо, що страхові випадки за договором страхування професійної

відповідальності слід класифікувати в залежності від груп страхових ризиків, якими, по-перше, є ризики, пов'язані з можливістю спричинення третім особам тілесних ушкоджень та шкоди здоров'ю (такі ризики супроводжують професії лікарів, фармацевтів та ін.), та, по-друге, ризики, пов'язані з вірогідним настанням майнової шкоди, не виключаючи додаткове завдання моральної шкоди (такі ризики зазвичай супроводжують професії аудиторів, архітекторів, проектувальників та ін.).

Результатом настання та визнання страхового випадку за договором страхування професійної відповідальності є прийняття рішення страховиком щодо здійснення виплати страхового відшкодування або відмови у виплаті страхового відшкодування.

Виплата страхового відшкодування проводиться страховиком згідно з договором страхування або законодавством на підставі заяви страхувальника або вигодонабувача і страхового акту, який складається страховиком у формі, що визначається страховиком (ст. 25 Закону України «Про страхування») [4]. У літературі зазначається, що за договором страхування професійної відповідальності виплата страхового відшкодування може здійснюватися, якщо в період дії договору страхування страховику пред'явлена претензія з відшкодування збитків (принципів заявленої претензії); з'явилась причина для виникнення збитків, тобто сталася подія, яка призвела до збитків у клієнтів та / або третіх осіб (принцип казуальності); у клієнта та / або третьої особи виникли збитки (принцип виникнення) [10, с. 273 – 275].

Загалом, страхове відшкодування – це страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми (ліміту відповідальності) за договором страхування при настанні страхового випадку. Страхове відшкодування виплачується відповідно до умов договору страхування професійної відповідальності та може бути здійснено страхувальнику після фактичної оплати ним (за згодою страховика) претензій отриманих від третіх осіб, вигодонабувачу, якщо це передбачено договором страхування, а також безпосередньо третім особам, яким завдано шкоду, та тим, які заявили претензії страхувальнику в розмірі завданої ним шкоди, який визначається страховиком на підставі отриманих документів, але в будь-якому разі не більше страхової суми, що встановлена договором страхування.

Загальними для всіх договорів страхування професійної відповідальності підставами відмови у виплаті страхового відшкодування є:

- вчинення страхувальником або вигодонабувачем злочину, що призвів до страхового випадку. Страхування не розповсюджується на дії (бездіяльність) страхувальника, що викликані нечесністю, шахрайством або злочинною діяльністю з його боку [11, с. 181];

- подання страхувальником (вигодонабувачем) або третіми особами свідомо неправдивих відомо-

стей про об'єкт страхування або про факт настання страхового випадку, а також неповної інформації про обставини, що мають значення для оцінки страхового ризику. Під поданням свідомо неправдивих відомостей слід розуміти: 1) подання відомостей та документів страховику страхувальником (вигодонабувачем) або третіми особами, які не відповідають дійсності; 2) неподання страховику страхувальником (вигодонабувачем) або третіми особами відомостей та документів, які мають бути надані відповідно до встановлених страховиком вимог [3, с. 5; 8, с. 2; 6, с. 43-44];

- несвоєчасне повідомлення страхувальником про настання страхового випадку без поважних на це причин та / або створення страховику перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків або причин настання страхового випадку (події, що має ознаки страхового випадку);

- порушення страхувальником умов договору;

- неподання страхувальником (вигодонабувачем) або третьою особою (відповідно до умов договору страхування) документів, які необхідні страховику для прийняття рішення щодо виплати страхового відшкодування, або несвоєчасне та не в повному обсязі подання документів, що підтверджують настання страхового випадку, розмір збитків, та є необхідними для виплати страхового відшкодування, або в разі подання документів, які містять недостовірну інформацію щодо терміну, причин, обставин страхового випадку та розміру збитку;

- відмова третьої особи від претензій до страхувальника;

- інші випадки, передбачені чинним законодавством України або договором страхування.

Висновки. Таким чином, договори страхування професійної відповідальності можуть розповсюджувати страховий захист на всю діяльність страхувальника – особи, яка здійснює професійну діяльність, на визначений різновид цієї професійної діяльності (наприклад, при страхуванні професійної відповідальності аудитора, страховий захист може поширюватися лише на проведення аудиторських перевірок, за виключенням всіх інших послуг, які може надавати аудитор); на здійснення страхувальником професійної діяльності тільки за конкретним договором з визначеною особою.

Подальші дослідження мають спрямовуватися на вдосконалення порядку виконання договору страхування професійної відповідальності, зокрема щодо визначення страхового випадку й виплати страхового відшкодування за вказаним договором. Юридичні факти, які визначають настання страхового випадку, зосереджені виключно у сфері професійних обов'язків страхувальника, вони не викликані будь-якими зовнішніми факторами. Настання страхового випадку при страхуванні професійної відповідальності залежить виключно від суб'єктивних факторів – дій або бездіяльності страхувальника – особи, яка здійснює професійну діяльність та її працівників, тому важливо чітко визначити в дого-

ворі страхування професійної відповідальності, за наслідки яких дій страхувальника та його працівників страховик зобов'язаний буде здійснити виплату страхового відшкодування. З метою захисту інтересів страхувальників та вигодонабувачів, страховий випадок за договором страхування професійної відповідальності повинен встановлюватися у більшості

випадків не судовим рішенням, а насамперед діями самого страховика шляхом проведення експертиз, залучення спеціалістів, опитувань з питань допущених страхувальником професійних помилок та проведення інших дій, що є важливими на думку страховика для визнання події, що сталася страховою.

Список літератури

1. Базилевич В. Д. Страхова справа / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Т-во «Знання», КОО. — 2002. — 203 с.
2. Гражданское и торговое право зарубежных государств: учебник / отв. ред. Е. А. Васильев, А. С. Комаров. — 4-е изд., перераб. и доп. В 2-х т. — Т. 2. — М. : Междунар. отношения, 2008. — 640 с.
3. Деминский С. Андеррайтинг в страховании / С. Деминский // Финансовый директор. — 2006. — № 8. — С. 5—9.
4. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 18. — Ст. 78.
5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 1. — Ст. 1.
6. Страхование : принципы и практика : учеб. пособ. : пер. с англ. сост. Д. Бланд. ; Фин. акад. при Правительстве Российской Федерации. — М. : Финансы и статистика, 2000. — 413 с.
7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40 — 44. — Ст. 356.
8. Чернышов С. Синергия интеграции информационных потоков в решении задач государства и бизнеса / С. Чернышов // Insurance Top. — 2008. — № 1. — С. 2—3.
9. Шинкаренко И. Э. Страхование ответственности / И. Э. Шинкаренко. — М. : Анкил, 2006. — 416 с.
10. Щербаков В. А. Страхование : учеб. пособ. / В. А. Щербаков, Е. В. Костяева. — М. : Кнорус, 2007. — 312 с.
11. Юлдашев Р. Т. Очерки теории страхования: ретроспективный анализ развития / Р. Т. Юлдашев. — М. : Анкил, 2009. — 248 с.
12. Boivin Denis. Insurance law (Essentials of Canadian law) / Denis Boivin. — Toronto : Irwin Law 347 Bay Street Suite 501 Toronto, Ontario M5H 2R7, 2004. — 336 p.